

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

De Ivstitia Et Ivre ceterisq[ue] Virtutibus Cardinalibus

Lessius, Leonardus

Antverpiæ, 1632

Capvt XII. De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum:
& de necessaria restitutione ob hanc causam.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72459](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72459)

CAPVT DVODECIMVM.

De iniurijs fortunarum, per furtum, rapinam, damnūve illatum:
& de necessaria restitutione ob hanc causam.

Constat Dubitationibus 20.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit furtum.

D.Thomas q.66. art.3.

¹
Furtum
quid.

RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt: *Furtum est contractatio rei fraudulosa, lucri facienda gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus, possessionisve.* Ita habetur L.1. §. Furtum. 7. de furtis. & Institut. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam supplet & explicat Nauarr. cap. 17. n. 1. Clarius & breuius Theologi, *Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hac definitio habet tres partes. Prima est, *occulta*, vt distinguatur à rapina & alijs iniustis acceptionibus, per iniquos contractus. occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente; quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iustitiam.

Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Resp. Si sciat dominum videre, & non curet, potius committit rapinam quam furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtum; quia intendit ipso nesciente accipere, ita vt aliter nollit.

² Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantum consistit in acceptione.

Resp. Detentio est instar acceptionis; quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quòd si quis id, quòd iuste accipit, postea iniquè retineat, perinde facit, ac si primò tunc iniuste acciperet. vide D. Thomam in respons. ad 2. & Caiet. ibid.

³
Occultum
& manifestum.

Dices Tertio, Crimen non accipit speciem ex eo quòd sit occultum: ergo de ratione furti non est vt occultè fiat.

Resp. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tanquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto, quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtum differt specie à rapina, & dolosa inuasio à manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

⁴ Secunda est, *rei alienæ*; quia acceptio rei suæ quæ est apud alienum, non est furtum, saltem quæ suæ; quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata; tunc enim auferitur illi usus, vel securitas, quam per illam rem habebat.

Tertia est, *inuito domino.* Si quis enim putaret dominum non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vereatur petere; debet autem esse cum ra-

tionem inuitus. vnde qui occultè accipit in extrema necessitate, non est fur. Item qui compensandi causa, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis & mobilis*; sed melius omittuntur: nam potest quis etiam furari iura; vt census & seruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v. g. vxorem vel prolem alicuius, non

committere furtum; quia homo liber non habet dominum à quo possideatur: sed dicitur

committere plagium; seu crimen plagiatum, si fiat ad

vendendum, vel ad retinendum in mancipium; si

verò fiat ad fruendum, dicitur raptus: quæ pro-

priè non sunt species furti. Quòd si quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit ve-

rum furtum; quia est acceptio rei alienæ, quæ aliena;

intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, vt

ad tempus abutatur, non dicitur furtum; quia

illa ancilla secundum illum actum non subest dominio alterius, nec ipse querit in ea id quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidem

damnum domino, dum priuat ancillæ obsequio; sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis

enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert

alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilem voluntatem: (si enim vna eademque res in duobus locis esset, vel à duobus

possideri integrè & vsurpari posset, nullum peccatum committeretur) tamen non omnis damnificatio est furtum; sed differunt hæc saltem materialiter. furtum enim postulat acceptionem seu

vsurpationem, qua quis rem sibi vindicet; est ad breue tempus, & animo eam paulò post abi-

ciendi: quo modo Augustinus furabatur poma, vnde qui incendit alterius segetes, non est fur, tamen damnum infert; nec minus peccat, quam si

eas auferret.

Patet Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, aut profanam in loco sacro, tanquam in asylo de-

positam, committere peccatum furti; quia accipit alienum inuito domino; quamuis huic furto con-

iuncta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

DVBITATIO II.

Vtrum furtum & rapina differant specie.

D. Thom. art. 4.

RESPONDEO, specie differre in ratione iniuriæ. ita D. Thomas & Caietanus. Ratio est;

Rapina.

est; quia rapina includit violentiam, quæ fiat domino scienti; quam furtum excludit. Itaque novam rationem iniuriæ continet: quia novam rationem involuntarij. aliter enim est involuntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens & renitens. quamvis enim utrumque sit absolute involuntarium, tamen alterum est longè magis involuntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet, rapinam esse gravius peccatum quam furtum, ceteris paribus: ut docet D. Thomas art. 9. & ibidem Caietanus.

Petes, Quomodo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

9
Per contractus iniquos.

Resp. Quod furto & rapina patitur dominus damnum omnino involuntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim; in contractibus autem patitur damnum involuntariè mixtum, si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè, partim involuntariè; maullit enim hoc damnum iniuste pati, quam contractum omittit. Si autem ignoret contractus iniquitatem, & ided contrahat, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem genericam communem furto & rapinæ esse iniustam ablationem rei alienæ, absolute involuntariam. Ut autem contineat etiam iniustitiam contractuum, dicitur iniusta ablatio rei alienæ, vide Ioannem Medinam q. 4 C. de rebus restituendis.

10
Furtum generatim acceptum.

Aduertendum tamen est, aliquando omnem iniustam acceptationem vocari furtum & rapinam: ut patet cap. 4. Si quid 14. q. 5. ex D. Augustino, Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti. Sic Exodi 20. dum prohibetur furtum, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, ut docet D. Augustinus lib. 2. quæst. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, ut dictum est.

DVBITATIO III.

Vtrum fur & raptor continuè peccent donec restituant.

Caietanus qu. 66. art. 3. circa solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuè peccatum actuale furi, eò quod non sit actio, sed effectus actionis: vnde vult detentorem esse solum in peccato habituali. Sed contrarium est verius, vnde

11
Continuè peccat detentor.

Resp. & Dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debita, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cum possit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 15. qu. 2. art. 2. conclus. 2. & Soto lib. 4. qu. 7. art. 4.

Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximum, ipsum impediens à possessione & vtu rei suæ vel debita: quæ lætio quò diutius durat, eò censetur maior. atqui hæc lætio assidue pendet vel à voluntate libera non restituendi, vel à libera voluntatis omissione: ergo est peccatum actuale, eò saltem modo, quo in omissione operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cum possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar

actionis, sicut possessio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet à voluntate, est actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertio, Qui conijcit proximum iniuste in vincula, & ibi relinquit, continuè peccat actu; quia continuè nocet: perinde enim est, siue manibus siue vinculis eum assidue tenendo affligat, cum utrumque æquè liberè continetur. ergo etiam qui assidue rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus infligit, continuè peccat, quia continuè nocet.

13
Obiectio- nes.

Resp. neg. consequ. Non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, & tunc peccat actu. omne autem nocuum deinceps secutum, naturaliter manat à primo nocuum, ita ut non dependeat amplius à presenti ipsius voluntate, ut sit vel non sit; sed solum à præterita, in qua semel censetur volitum. Quod si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientem, & non faceret; continuè noceret presenti voluntate, & sic continuè peccaret: sicut is, qui presenti voluntate continuè nocet, constrictum tenendo, quem singulis momentis posset soluere. Simile videmus in Tyranno, qui idolum erigit, vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud idolum vel illa lex assidue ex ipsius libertate dependens, manet: nam ex parte sua tamdiu actu nocet; quod nocuum quouis momento potest & debet tollere.

vulnerans.

14
Iniquam legem ferens.

Nec refert, quod erecto idolo, vel lege data, nihil amplius agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre; si non auferat, continenter nocet & peccat.

Dices Secundò; Ergo singulis momentis peccat.

15

Resp. Verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuando: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò ceteris paribus est grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commode restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit, idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, ratione maioris nocuum, quod inde domino prouenit. si enim inde dominus continuè crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, idque intrinsecè quodammodò: sicut si ignem segetibus immisissum singulis momentis possis extinguere, & omittas, assidue crescit peccatum, ratione maioris damni: & si proximum, quem vides fame cruciari, non iues, cum singulis momentis possis, assidue crescit illa omisio, ratione maioris incommodi. Quod si inde nihil aliud incommodi eueniat, quam quod dominus careat re sua, solum augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstantia durationis; quamvis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat, ut ostensum est 1. 2. quæst. 74.

16
Quomodo crescat hoc peccatum.

Dices Tertio, Si hæc detentio est vnum continuum

continuum

tinuum peccatū actuale: ergo homo actu peccat, etiam cum dormit; tunc enim detinet.

¹⁷ An, cum dormit, peccat. Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; non quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat: quò modo ipse somnus peccatum esse potest; vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum, seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum antea inceptum: vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquant, & ita cubes.

¹⁸ Respond. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo, actu non peccat vero & formali peccato; quia neq; somnus, neque id quod fit in somno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio quæ assidue liberè fit & continuatur; sed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cum cœperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinione; neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt

¹⁹ quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare: sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiue; quia effectus eius antea præuisus & præuolitus continuatur; qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, antea per malam voluntatem inchoatæ. Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt assidue dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium, vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit; habetque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi; vt patet ex dictis 1. 2. q. 6. art. 3.

Peccatum
vt formaliter
continetur.

²⁰ Non fit nouum peccatum moraliter.

Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commode potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; sed continuari antiquum, quod antea per acceptionem erat inchoatum: nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiue censeatur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physica ratione; sed vnum peccatum grauius: quia omnes illa internæ voluntates referuntur ad vnum idemque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt; sicut eum quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occisioni, sunt vnum numero peccatum; quia omnia interna desideria tendunt ad eundem conatum.

DVBITATIO IV.

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

Respondeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, Ratione ipsius propositi: vt dum quis propositum detinendi mutat, constituens prima opportunitate restituere, & hæc est perfecta interruptio. Secundò, Ratione detentionis externæ, quando illa in se incipit non amplius esse iniuriosa, eò quòd restitutio eo tempore facta sit impossibilis; vt si procul absit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non est amplius peccatum. vnde etiam si ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiam si animum numquam restituendi haberet: quia etsi illa voluntas interna peccatum sit, detentio tamen externa peccatum non est. non enim est voluntaria, seu à voluntate dependens, etiam si fortè sit volita. Incideret tamen, simulatque offerret se opportunitas restituendi, & eam negligeret; quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum.

²¹ Tripliciter
interrumpitur
peccatum
detentionis.

Dices, Quid si detentor non aduertat se tali tempore non teneri ad restitutionem, putetque se teneri? Respondeo, Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio reuera in se non est iniusta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipse putat eam esse iniustam, & vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam, nesciens esse meam, acceptio illa esset iniusta formaliter, (id est, vt subest illi iniquæ voluntati) non tamen in se & materialiter, quia est actio in se iusta, quæ iuste potest appeti & fieri.

²²

Tertio, Ratione somni vel alterius distractionis, per quam fit, vt homo non habeat tunc in sua potestate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio sit libera, necesse est, vt in potestate hominis sit aduertere se detinere: alioquin pro illo tempore non est libera, ac proinde non est peccatum formaliter, sed materialiter tantum, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis formaliter; quia iste homo formaliter tunc non peccat, cum illa detentio ab illo liberè non pendeat; continuatur tamen effectiue, quia effectus prioris peccati immediatè voluit continuatur: qui effectus est peccatum in sua causa, à qua dependet, nempe in voluntate quæ præcessit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non sit maius vel minus, siue ea diutius duret, siue breuius, nisi quatenus id est præuisum & præuoluitum; & consequenter, solùm ratione voluntatis præcedentis.

²³

Petes, Vtrum interruptio huius peccati debeat explicari in confessione? Videtur sanè id non esse necessarium; sed sufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit. Tertio, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam senserit. Primum requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secundum, Vt intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum,

²⁴ Quo modo
explicanda
in confessione.

Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia. non requiritur verò vt explicet, quoties refiliit à proposito restituendi: tum quia is, qui decies mutauit propositum, non magis peccauit, quàm qui permanlit continuè in voluntate retinendi, si cetera sint paria: tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter censentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per se sunt distincti actus: puta, si potest meminisse.

DVBITATIO V.

Vtrum dum quis utitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato quotiescumque id facit.

R Esp. Quidam putant, id esse nouum peccatum. Ita Nauarr. c. 17. nu. 54. & Caiet. q. 66. artic. 3.

25 *Vtius rei non est nouum peccatum.*
Sed verius est, non esse nouum, sed vnum idemque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto supra cit. n. 11. Ratio est; quia rem alienam accipere, retinere, vt, & destruere, censentur eiusdem rationis & speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est vnum peccatum continuatum.

26 Hic tamen duo Aduertenda. Primò, Si domino perinde sit, vt ar sine re sua, an eam apud te detineas otiosam, non magis crescere culpâ vsu, quàm nuda detentione; vt, si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod vsu non fit deterius: si sit pecunia, eamque alienes, modò ea alienatione non fias ad restituendum impotentior, quòd si dominus longè ferret agrius vsum, quàm otiosam detentionem, eò quòd res vsu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vsu augeteretur quàm detentione: (semper tamen intra eandem speciem) vt si sit vestis, vel equus, &c.

Secundò Notandum, Si res ita apud te facta sit deterior, vt verisimile sit dominum eam non amplius velle, sed pretium eius; non est peccatum ea vt, aut etiam destruere; quia hoc non fit amplius inuito domino, cum eam nolit sibi restitui. peccatum tamen esset non restituere eius pretium, si commodè posses, quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum sit furtum.

R Espondeo & Dico Primò, Ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est; quia infert proximo nocumentum: atqui hoc est contra charitatem; ergo.

Aduerte tamen, Furtum ex genere suo esse minimum peccatum, quòd in proximum committitur; quia bona fortuna sunt infima, ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, possent esse maius alius.

27 Dico Secundò, Fieri tamen potest, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate, sit tantum peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet; quia in furto tali non est notabilis læsio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale, difficilius

est; nam opus illud externum videtur vix fieri posse absque plena consideratione. Sed quid sit de opere externo, saltem voluntas furandi potest carere plena & sufficienti aduertentia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam sine plena animaduersione. Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priusquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri potest ex vehementia tentationis, præsertim in festinatione, vbi non conceditur deliberatio.

28 *Furtum indeliberatum.*
Dico Tertio, Vt furtum sit peccatum mortale, requiritur, vt materiæ quantitas notabilis sit. Patet; quia non cuiusvis rei ablatio potest esse culpa mortifera; v. g. pomi vel oboli.

29 Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis. Nauarrus c. 17. num. 4. putat dimidium regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus l. 5. c. 16. vnum regalem, vel duos, etiam respectu diuissimi. Barth. Medina 1. 2. quæst. 88. art. 4. duos regales. Sotus lib. 5. q. 3. art. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij verò docent, non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis; sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro varia personarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina C. de restit. q. 10. & Petrus Nauar. lib. 3. c. 1 n. 35. Ratio est; quia quòd respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale, sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest. Primò, respectu omnium, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile, vnde furtum vnius aurei, erit mortiferum. Ita Petrus Nauarra, & Sotus supra.

30 Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu Regis modica videatur: quia etiam modica fit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamen est modica, spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cum militi soluendum est, qui per mensem vnum pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cum agitur de iniuria subeunda: non enim minus Rex se suaque omnia tuta esse vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales, siue vnum florenum censerit quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei, addit ille, minorem quantitatem non censerit notabilem. Tertio, Respectu mechanicorum, duos regales; iuxta sententiam Medinae. inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quarto, Respectu pauperis, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea Scripturæ, qua dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt.* pauciores enim sunt, qui tantas summas furripiant.

31 Nihilominus, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur; placet tamen sententia Bartholomæi Medinae, & Toleti, qui duos regales absolute quantitatem notabilem statuant. quamuis etiam minor summa talis censerit possit, si notabilem læsionem secum trahat, vt si pauperi furcepta

repta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari potest ex Nauarro, qui dicit, In quibusdam Episcopatus solitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modò post Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25. cap. 3. de reform. vbi statuitur vt huiusmodi excommunicationes non ferantur, nisi ob rem non vulgarem, causa diligenter per Episcopum examinata. vnde non facile excusauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commissum, est peccatum mortiferum, non infra, ergo si quis auferat duos regales, minùs vno obolo, non peccabit mortiferè.

Respondeo, Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moraliter; sicut iusta rerum pretia, quæ non consistunt in indiuisibili termino. Itaque censetur etiam peccare mortiferè, qui saltem vno vel altero asse non abest ab hac quantitate. quæ enim parum distant, nihil distare videntur.

33 Dico Quartò, Quamuis ipsa res, quæ furti-
tur, non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in specie furti. Prior pars, esse peccatum mortale, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; vt si futuri furti parasetas, vel fartori acum; nec possint aliunde habere: sic si auferas cuiquam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ait Sorus supra.

Si notabile
incommodum ex re
parua

34 Secunda pars, Non esse peccatum mortiferum in specie furti, optimè probatur à Nauarro supra, c. 17. n. 2. quia res quæ furti-
tur, non est notabilis pretij: ergo non est materia furti mortiferi. Vnde sequitur, si talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipso facto sit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum, quæ est mortiferum?

Resp. Si sequatur damnum, v. g. lucrum cessans, erit in specie damnificationis iniustæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni causam iniuste dedit: si autem sciat fur, talem solere peccare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandalali, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat suo furto, etsi exiguo, se fore causam.

35
Animus
furandi
maiora.

Ex his sequitur, eum, qui furti-
tur, minima, cum animo maiora furandi si possit, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto, talis enim habet duos actus voluntatis, vnum absolutum, quo vult hanc rem paruum furari; & hæc voluntas exit in actum externum, estque solum peccatum veniale: alterum conditionatum, scilicet, Vellem auferre maiora, si possem: & hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur sententia excommunicationis, lata in eos qui rem notabilem furati essent.

DVBITATIO VII.

Vtrum is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

36 Respondeo, Qui per furta minima intendit ditescere, aut conquirere notabilem pecuniam quantitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino.

Dices, Intendit accipere à diuersis, & nemini cupit facere notabile iniuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangesto cap. 9. Moralium pag. 130. admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facile concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus: quod videtur esse contra illud Prouerb. 11. *Statera dolosa, abominatio est apud Deum.* & Deuter. 25. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus,* &c. *abominatur enim Deus eum qui facit hoc.* vbi satis insinuat esse peccatum mortale. Secundò, quia præbet occasionem hominibus, vt ex alieno ditescere studeant. Tertiò, quia est contra communem DD. sententiam. Ioannes Medina C. de restitut. q. 10. in fine putat non esse peccatum mortale, si ille id in fraudem legis de non furando, non faciat; sed quia forte non habet alias, vnde ipse & familia sua viuat. quæ sententia teneri potest. Primò, si illius hominis conditio sit talis, vt alij teneantur ei succurrere: vt docet Angelus v. Furtum, n. 37. Fumus eodem verbo n. 10. & alij. Secundò, quando constat illos, à quibus accipit, si nosset hominis statum, non fore inuitos circa rei substantiam, etsi circa modum inuiti sint; dum displicet occulta surreptio vel fraus, aliàs non est tuta.

38 Vnde ad obiectionem Respondeo negando consequentiam, nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parum accipere. Ratio est, quia multis inferre paruum damnum, perinde est ac si vni inferas magnum. nam omnia illa parua simul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod est illius communitatis.

Nec refert, quòd singuli vix sentiant aliquid incommodi; quia etsi nemo in particulari sentiat; tamen respectu communitatis est notabile incommodum; quia tali summa potest Respublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum dissoluere. sicut supra dictum est de Rege; quia etsi in sua persona ex furto duorum aureorum nihil sentiat incommodi; tamen censetur ei quid notabile, spectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenso tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret, parum incommodi singulis inferret; tamen peccaret mortiferè, quia respectu Reipublicæ id censetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque suam augendi, valdè repugnare societati humanæ, & in omni Republica benè instituta valdè exosam; ac proinde tamquam rem valdè noxiam hominum societati, censeri prohibitam sub peccato mortifero: sicut fornicatio

catio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia est educationi prolis.

39 Altera pars probatur; quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, suntque eius executio: idem enim furta parua committit, vt sensim ad magnam quantitatem perueniat: vnde singulae acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortiferae, & consequenter in illis est peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in singulis non committi nouum peccatum mortale, sed continuari iam ceptum: omnes enim istae acceptiones & detentiones acceptorum censentur vna continua executio illius prauae voluntatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in singulis; & simul continuatur executio mortiferae intentionis. Itaque quaeque voluntaria acceptio est intrinsece peccatum veniale; denominatione autem extrinseca est mortale. Vnde fieri potest, vt is qui sic furatur, non magis peccet, quam si vno actu eandem quantitatem furaretur, sed potius minus, si cetera sint paria.

Idem peccatum veniale & mortale.

41 *Cui restituer.*

Petes, Vtrum iste, qui sic à plurimis corrasit, teneatur ad restitutionem, & cui?

Resp. Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quod si non possit, vel quod ignorentur, vel quia executio est difficilior, quam restantilla postulet, vel quia est periculum infamiae; iniungendum illi à confessorio, vt det in pauperes, vel alia pia opeta: hoc enim videtur maximè consentaneum iustae voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plus infra cap. 14. dub. 6.

DVBITATIO VIII.

Vtrum is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortifere.

42 **R**espondeo & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortifere; tamen simulatque ad eam pertingit, mortifere peccat, nisi per inadvertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiam est communis DD. & probatur; quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, Vtrum illud vltimum furcum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causa; Accepit quis nouem furcis paruis, nouem asses: tandem ex occasione accipit decimum; in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furcum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienae in notabili quantitate, quae tunc inchoatur, est peccatum mortiferum. Prior pars est Nauarrus c. 17. n. 139. Altera patet ex supradictis.

43 *Furcum complens summam notabilem.*

Dices, Hoc decimo furto, infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortifere.

Resp. Damnum illatum incipere tunc quidem esse notabilis pretij: tamen hoc non infertur per decimum furcum; sed per hoc & praecedentia collectum sumpta, quorum vnumquodque est solum veniale.

Admittitamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur aduertat se iam habere quanti-

tatem notabilem, & non proponat restituere, cum tamen commodè possit. tunc enim saltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitatem notabili: peccat ergo mortifere, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illa, qua hunc decimum cum aliis ante acceptis (qui simul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduertet se iam habere alienum quantitatem notabili, non peccat mortifere. Similiter si aduertet quidem, sed non haberet commoditatem restituendi, proponeretque prima opportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienum quantitatem notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licite enim potest adhuc restituere priores nouem) & acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solum veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dices, Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parua, eruntne mortifera?

Resp. Per se non fore mortifera, sed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis, & hoc peccatum voluntatis & externae retentionis sensim crescet, prout plus & plus detinebitur. vt si post 10. illos accipiat alios duos, & alia occasione tres, & postea vnum, sicque saepius, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modò concipiatur propositum restituendi prima opportunitate; sed tunc quando illa noua furta rursus ad quantitatem notabilem ascendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum supradictum.

Ex his patet, fieri posse vt quis commiserit tantum furta venialia, & tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic partam per furta venialia, est peccatum mortale.

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorem quantitatem requiri, quando quis eidem magnis temporum interuallis subtrahit paruis furcis, & non ex industria, sed per occasionem, quam dum breui tempore vel de industria vel simul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio est; quia homines minus aegre ferunt sibi auferri longo interuallo & casu quaedam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quam eandem quantitatem simul vel per partes, de industria. Vnde si is mortifere peccat & ad restitutionem tenetur, qui ab eodem auferit 10. simul, vel per partes de industria: requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti, vt quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; praesertim si longis interuallis sint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus, non videtur firma. ex illa enim sequeretur, numquam peccati retentione sic ablatorum, etiam si essent 10. scuta: ita enim argumentatur Nauarrus, Minus peccat qui retinet, quam qui caput, ceteris paribus: at capiendi illa parua sine animo perueniendi ad quantitatem notabilem, non peccat plus quam venialiter: ergo nec retinendo. Et si enim minus quis peccet retinendo quam capiendi, ceteris paribus, hic tamen non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem, tamquam ad vnum obiectum: vnde potest esse mortifera; sed acceptiones

46 *Maior quantitas requiritur vt sit notabilis.*

pciones singula comparantur ad res non notabiles; unde non possunt esse nisi veniales. hæc tamen ratio Nauarr. ad hoc inuat, vt offendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè sola retentione, quàm acceptione quæ simul fit.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis ad diuersis minuta furatur, quàm quando ab vno; quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant rerum minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quàm famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

48 Vbi aduerte, furta esculentorum & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiam si sensim perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, vt ipsimet contumant; (secus verò si vt vendant) sintq; ordinaria quæ non solent accuratè cõcludi. de quo vide Nauarrum cap. 17. n. 138. Ratio est; quia dominus non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est, quòd etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt; & si rogarètur, facillè concederent. Vnde potius displicet modus accipiendi quàm ipsa acceptio seu consumptio.

49 Si modus accipiendi displicet, non accipio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non displiceret accipio, si res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi displicet; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauarr. c. 17. n. 138. & comment. 2. de Regular. nu. 20. quia dominus non est inuitus circa substantiã acceptionis, sed solum circa modum. quod valdè notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similibus, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50 Si tamen furtipias ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt ad computationes, ludos, &c. erit verum furtum: quia nõ vult rem esse tuam ad talem vsum; & ita acceptio secundum substantiam censetur fieri inuito domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infra cap. 41. n. 30.

Monedi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Confessarij, vt non facillè in furtis etiam minutis, & quæ ad peccatum mortale non pertinent, dissimulent; sed pro conditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eandem si extat, vel eiusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio quàm ex contractu teneantur; vel si creditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione, cum non impunè transeunt, magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quàm aliis penitentiolis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

DUBITATIO IX.

Quando plures vni per minutum furta graue damnum inferunt, vt cum multi vineam pretereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrum singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

R Esp. & Dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè, & tenentur ad resti-

tutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infra, cap. 13. dub. 2.

Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauarr. cap. 17. nu. 130. & alij: Ratio est; quia nemo est causa notabilis damni.

Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum?

Respond. Multi DD. affirmant, tunc singulos mortiferè peccare, & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couarr. l. 1. variarum c. 3. nu. 12. Medina C. de restitutione qu. 10. Petrus Navarra l. 3. c. 1. nu. 48. & alij. Ratio est; quia si aduertas magnum damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipse nihilominus fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vterius sequitur, teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit amplius notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Tertiò, Is qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiam si sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo; neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4. d. 22. q. 1. art. 2. casu 3. Probat, quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi, vt suppono: ergo ex eo, quòd alij furentur, peccatum ipsius non aggrauatur. sicuti is qui nouit alios furari à Rege, & parum furatur, non peccat mortiferè, quando suo exemplo aliis non est causa. Quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis; tamen est ratio cur quis peccet mortiferè.

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno; quia solum in parua parte cooperatur, & præter ipsius intentionem est, quòd illa cum aliis iungatur, & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quòd consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò, Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile, sit factum notabile: (v. g. alij abstulerunt 9. asses, quòd damnum suppono nondum esse notabile, sed fit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortiferè.

Resp. Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quòd autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque villo modo sequitur ex conditione illius furu; sed ex eo, quòd accidit alios antè abstulisse nouem. itaque complete hoc modo damnum, & efficere vt ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; sed totum illud, quòd est notabile, accipere vel retinere; quòd iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat summam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quòd etiam inde confirmatur: quia alioquin si sciens alium abstu-

abstulisse nouem, auferas vnum, infinite amplius peccabis auferendo vnum, quam ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariae sententiae, parum esse firmum.

⁵⁴ Dices Secundò, Qui hoc modo damnus vinez intulerunt, possunt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortifere, &c.

Resp. negando consequentiam; potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur, vt v. g. venire ad supplicationem, soluere multam lege impostam, ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi; etiam si hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cum hic sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant; nempe vt ille graue damnus acceptum refarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali; quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alij non restituent. Adde, non videri posse compelli sub pœna excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt; nisi quando res ita essent comparatæ, vt ex defectu restitutionis vnus, notabile damnus sequeretur: vt si Titio particulam suam non restitueret, alij quoque restituere nollent.

⁵⁵ Dices Tertio, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnus accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est: cum etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa letali irrogatum, vt supra ostensum cap. 7. dubit. 6.

DVBITATIO X.

Vtrum occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

⁵⁶ *Si iniusto titulo extet apud alterum.* Resp. & Dico Primò, Si res tua iusto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est; quia iniquè spoliatus alterum suo iure, quod in illam rem habebat, quod si magni sit momenti, necessariò est restituendum; hoc tamen intellige, si probabile erat, te rem tuam, iure alterius finitò, commodè recuperaturum.

⁵⁷ *Si iniusto.* Dico Secundò, Si iniusto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiam si eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint.

Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas; neque alter iusta ratione est iniustus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille sentiat se non amplius obligatum; tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum, tum ne secundò tibi satisfiat, vt rectè Sotus

lib. 5. de Iustit. q. 3. art. 3. Caiet. q. 66. ar. 5. Nauar. c. 17. n. 113. & alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, vt singulis ius suum tribuat, vt rectè D. Thomas qu. 66. art. 5. ad tertium.

Dixi, *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim potestis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis compensatione vt.

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubium, non posses eam accipere; nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solum ex gratitudine.

Secunda est, Vt non possis eam alia ratione redipisci, vel certè non absque notabili molestia, & expensis, vel amissione beneuolentiæ & fauoris.

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sunt dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiae, ne tanquam fur puniaris vel habearis. Hæc conditiones si adsint, licitè potes vt compensationem. Quidam addunt, *ne compensatio fiat in deposito*: ita enim expressè docet Greg. IX. cap. Bona fides; de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exteriùs, in quo cogetur reddere depositum ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuat. quod video etiam placuisse Emanueli Sà.

Ex dictis sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos qui surripuerunt, non comprehendendi eum qui in compensationem accepit, etiam si alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Medin. qu. 11.) nisi in hisce tribus casibus.

Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter ultra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus, est verum furtum. Tertio, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hac excommunicatione. Ratio est; quia et si peccauerit sic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia solum peccauit in modo accipiendo. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficere; quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortifere, tamen illud peccatum iam præterit; vnde propter illud non potest excommunicari: vltèriùs autem detinendo, non peccat; vnde neque ob hanc causam.

Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum præteritum.

Resp. Negando posse; quia Iudex non potest aliquem punire pœnâ pecuniariâ vel simili ob delictum, nisi priùs iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit, rogaretur à Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, etiam cum iuramento; mentè intelligendo, se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset; (eò quòd via Iuris facile potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri;

fateri; quia Index tunc habet ius interrogandi, sicut de aliis criminibus. vnde non potest vii artificio praedicto. vide Nauar. cap. 17. n. 114. & duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniuste; non quoad modum tantum, sed quoad substantiam acceptionis.

63 *Famuli.* Sequitur Tertio, Famulos non posse sibi occulte compensare ex bonis dominorum; dum queruntur stipendia sua esse iusto minora; nisi reuera iudicio prudentis ita sit; nec solum lege gratitudinis, sed etiam iustitia plus debeat; quod potest fieri dupliciter. Primo, Si paruo quidem sit contentum, ea tamen mente, vt dominus seruitio diligenter praestito, esset suppleturus, & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit; tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere; quia hoc tacite in pacto continetur. Secundo, Si pressus necessitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare nolit. tunc enim quod operam suam multo pluris valentem tam paruo locet, non sponte facit, sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad aequivalentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quod si non egebat, sed solum ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, merito potest minus offerre ac dare, *merces enim vltionae*, vt dici solet, *vile scum*: vide Nauar. cap. 17. num. 109. & sequentibus.

DVBITATIO XI.

Vtrum aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

64 **R**espond. Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat, modo tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendum distinctione. Si res tua extet apud alterum in sua specie, (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Respublicae perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi, & eam auferre; & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hic videtur proprie aggressio, sed defensio; vt supra dictum est ex D. Antonino & Siluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantum sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare; quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre nitaris, & tu censeris aggressor, non ille; quia ipse non detinet rem tuam, sed tu innadis rem ipsius.

DVBITATIO XII.

Vtrum in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thom. quaest. 66. art. 7.

66 **N**otandum est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi ante petierit iuuari, explicata sua miseria; vel nisi certo sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim pro-

habilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestae conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem; vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio; efficiendo vt res aliena fiat sua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur, modo scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim dumtaxat inordinatio in modo.

Nunc, Dico Primo, Quemuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitae suae conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur; quia in extrema necessitate, omnia sunt communia, vt habet receptum axiomata. non quod per illam statim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauar. cap. 17. num. 61.) sed quia quoad ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustiis pressus, possit occupare; sibi que vindicare rem quamlibet adeo sibi necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio est; quia finis rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri, ac proinde omnibus à natura hoc ius competit. Neque diuisio iure gentium introducta potuit hoc ius adimere: quia ius gentium supponit, non euerit, ius naturale; praesertim quod tantopere necessarium ad vitae conseruationem. censerit itaque debet diuisio esse facta, reseruato cuique iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

Hinc sequitur Primo, Si quis in tali necessitate constitutus, veller aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi; quia iure suo vitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniuste ab altero inuadatur: & si necesse sit, seruato iustae defensionis moderamine, impediens occidere.

Sequitur Secundo, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam; quia non fit domino iure inuito; tenetur enim consentire, cum tu iure tuo utaris.

Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate, te non posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. sit par ne- Vtrum autem tenearis restituere, dicitur infra *cap. 16. dub. 1.*

Sed difficultas est, Vtrum idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremae necessitati reseruatum. Ita Caiet. q. 66. art. 7. Sotus l. 5. q. 3. art. 4. Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. nu. 3. & multi alij. Aliis placet contrarium.

Dico Secundo, Probabile est, non solum in extrema, sed etiam in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te elanculum surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v. Furtum. §. 37. Silu. eodem q. 5. Nauar. c. 17. num. 5. Ioan. Medina C. de elemosyna. q. 7. Couarruias supra, sentit esse probabile. Petrus Nauar. l. 3. c. 1. n. 375. Per grauem intelligo, non quouis

67 *In extrema licitum surripere.*

68

69 *Non potest impediri.*

70 *si dominus sit par ne- cessitas.*

71 *In graui necessitate.*

quouis modo grauem, sed valde grauem, etsi non extremam.

Probatur Primò, Quia sicuti à natura omnibus concessa est potestas succurrendi extremæ necessitati ex rebus humanis, ita & valde graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundo, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam; ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodo ad grauem. Tertio, Sicut diuisio rerum non debuit nec Iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes ius surripiendi ab iis, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua natura, quamuis essent aliquo modo necessaria statui; ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quando aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est, vt nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, Nisi extrema vel certe valde grauis necessitas postulet; alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secus de necessitatibus communibus, & non admodum grauib; quæ creberrimæ sunt, & non sic urgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari; alioquin omnia furis plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

72 Non est furtum.

Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum; quia dominus tenetur consentire, nec potest cum ratione esse iniurus circa substantiam acceptionis; quamuis modus displicere possit, si accipias prius quam petieris, tuamque inopiam aperueris. Si tamen ipse sit in pari necessitate, vel status ipsius notabiliter læderetur; posset recusare, sicque esset furtum; quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

73 Si status læderetur.

Dices Primò, Cap. Si quis. 3. de furtis, dicitur, Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, poeniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare. Hic imponitur poenitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

Respond. Primò Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, vt docet Glossa ibidem, & D. Thomas q. 66. at. 7. ad primum. Decretalis, inquit, illa loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas. vbi tamen Aduerte, istud cap. non esse ex Decretalibus Pontificum, sed ex Poenitentiali Theodori.

Respond. Secundo, Fortasse agi de iis, qui in debito modo sua necessitati contulerunt, surripiendo clanculum, cum facile potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

Dices Secundo, Si in graui necessitate posses surripere, posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra; sed non potes cogere; ergo nec surripere. Minor probatur; quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia; ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare; ergo. Ita Sotus.

Respondet, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solum ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque neganda est minor. potest enim diues cogi per legittimam potestatem ad succurrendum pauperi, & si te volentem occupare rem tibi sic neces-

Potes cogi quis ad elemosinam.

sariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum abis.

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex iustitia non obligamur, vt ad non se inebriandum, ad non fornicanandum, non blasphemandum, imò ad dandam elemosinam. vt enim quis cogi possit, satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto; & necessarium esse vel valde expediens ad bonum publicum, vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.

Respondeo, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel usufructus est parentum) ipsi merito iniuriis; & tenetur ad restitutionem: est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: vnde Proverb. 28. dicitur: Qui subtrahit a liquid a patre suo, & a matre; & dicit, hoc non esse peccatum, pariceps homicide est. vbi satis indicatur esse mortiferum.

76 Ex bonis parentum accipiens.

Sed aduertendum est, Non idem cenferi notabile in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib. 3. p. 2. c. 1. sed maiorem quantitatem requiri; neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum, & aliarum circumstantiarum, prout prudens iudicabit. vnde si filius subtrahit duos vel tres aureos parenti prædiuiti: non statim putandum est mortale, præsertim cum parens talis sapè non sit multum iniurus: secus si parenti mechanico, vel cui res angusta.

Quid hæc notabile.

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in comotationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v.g. ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris; vt rectè Nauar. cap. 17. n. 164. Ratio est; quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios; neque intendit illas simpliciter donare, & dominium earum in filium absolute transferre, iuncto solum mandato, vt honestè vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solum contra paternam obedientiam fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos; v.g. ad emendos libros, ita vt filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quam ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenetur ad restitutionem, cum ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnum acceperit, ita vt etidèro plus causa filij expendendum fuerit: secus si in solius filij incommodum ecesserit. quod si non possit restituere, tenetur adducere in diuisionem: nisi fortè constet alios tantumdem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facile condonaturus, si filius audeat rogare: qua ratione multi excusantur

77 Expendens contra voluntatem parentum.

78 ab hac restitutione. Et quamvis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infra cap. 18. dubit. 12. dicitur, tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua patrens potest disponere. Vide Nauarrum cap. 17. num. 158.

79
Excusatur
a peccato
mortifero
multis ca-
sibus.

Non peccat accipiendo, vel certe non mortiferè. Primò, Si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis.

Secundò, Si putes parentem rogatum, facile concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantum circa modum, vt dictum est dubit. 8. num. 49.

Tertio, Si dum versatur in studijs, vel extra domum paternam, expendat more aliorum sua conditionis, in elemosynas, ludum, & honestas recreationes: praesumitur enim patrens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num. 157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad elemosynam; tunc enim patrens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiae, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia haec non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap. 4. dubit. 3.

Sextò, Si patrens sibi vindicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vltra id quod expendit in eius alimenta, filius potest tantundem repetere, quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere à coheredibus. Quod valde notandum confessarijs, ne facile cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si patrens sit haereticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum, redeunt ad filium, & vsumfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap. 3. dubit. 5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quòd si non audeat, vel non possit, potest occultè compensatione ex alijs bonis paternis sibi consulere.

81
Si gerit ne-
gotia pa-
terna.

Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantundem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauarrus cap. 17. num. 144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Hic tamen sunt tria necessaria. Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maximè quando alter est praesens: nam hic fortè nolet, rebusque suis aliter cõsulet. quòd si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia patrens non potest tunc id iure aegrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratias vel minoris faciat. Tertio, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem; quia pertinet ad patrem. censeatur enim hoc lucrum in bonis aduentitijs, vt dictum est cap. 4. dub. 3.

Dices, Filius iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedens; nisi pater egeat,

vel nisi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim aequitas dicitur, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, alijs otiantibus.

DVBITATIO XIII.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

Respondeo, Mortiferè peccat, si summam ⁸² notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratione ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est; quia accipit illud, cuius dominium vel certe administratio & vsumfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiam si ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiam si tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet; tamen administratio & dimidia pars eorum sunt mariti, quibus inique illum priuar. Secus de pupillo, qui clam surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen ⁸³ putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in alijs casibus, quando non habet vnde restituar.

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4. dist. 15. quaest. 3. art. 6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere elemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap. 17. num. 155. §. Ad tertium.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & ceteris, non sit notabilis. ⁸⁴ Quando excusetur,

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertio, Si det in extrema vel graui necessitate proximi: in extrema enim quisque tenetur ex eo quod superest naturae; in graui, ex eo quod statui.

Quartò, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suae industriae; (praesertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Siluester, & alij: quod intellige iure communi Caesareo; nam quibusdam locis haec lucra censeantur communia.

Quintò, Potest facere donationes & elemosynas secundum consuetudinem aliarum suae conditionis mulierum. quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus supra, Siluester v. Elemosyna, quaest. 5. Angelus ibid. nu. 7. & alij. Si tamen constet illum omnino vetare, Nauarrus & alij quidam dicunt, illam non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disputat. 274. & Petrus Nauarra lib. 3. c. 1. nu. 83. & colligitur ex ratione, qua Siluester, Angelus, Paludanus, & alij DD. adferunt; quia consuetudo tribuit ius, non secus ac privilegium vel lex; quo iure maritus illam priuare nequit: praesertim cum ius posituum magnam vim

vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori prestare decentem sustentationem, spectata eius conditione, suisque opibus: atqui in hac sustentatione continetur non solum victus, vestitus, ornamento, & famulatus, sed etiam alia, quæ feminæ similis conditionis, illis locis habere & facere consueverunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò, quia vxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendū damnum mariti, siue temporale, sicut fecit Abigail 1. Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem;) siue spirituale, largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Siluester suprà, Nauarr. n. 154. & alij. hic enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel sibi necessarijs accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iuste recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

86 Nonò, Si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi aliud à marito sit præscriptum. Nauarrus tamen putat eam in his duobus casibus non posse amplius dare, quàm maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundum suam prudentiam administrationem, vt Paludanus, Siluester, Angelus.

87 *Si maritus dissipator.* Decimò, Si maritus est dissipator, rem communem in computationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquiritorum, est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius heredes ad restitutionem vxori vel eius heredibus. quare si vxor difficultates metuit, potest occultè vti computatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Nauar. l. 3. c. 1. n. 114. contra Nauarrum cap. 17. n. 155. qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra, nisi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò,

Lucra flammis communia.

Nam vxor reuerà acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simulatque percipiuntur, sicut in omni societate, singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quàm ius administrandi in suum & vxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundum dictamen rationis; sicut & omnium bonorum communium: alioquin non est administratio, sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli auctori. Secundò, Quia alioquin maritus, si faceret notabiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod

tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de ijs, quæ nondum cessant in rationem lucrorum communium.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, 88 damnum censerit commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde cõmunia hic esse debent & lucra & dispendia; sicut & in alijs contractibus. Nisi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cum videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere.

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes, ita vt miserè secundum statum suum uiuant: tunc enim si maritus nollet illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita Petrus Nauar. num. 159. & Cordub. qu. 125. Ratio est; quia Iure naturæ tenetur istis succurrere, si potest, & isti ius habent alimenta ab ea petendi: vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ sic dederit, referre in suam partem, cum ad partitionem cum heredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina disput. 274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum contractu artharum & dotis; (vt solet Iure communi) & extet aliqua lucra communia; posse de his lucris sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

89 Duodecimò, Si frater vel soror vxoris simili paupertate conflitentur, probabile est, vxorem posse illis simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra n. 161. Probatur, quia maritus Iure communi tenetur fratribus suis subuenire, (vt docent communiter DD. cum Glossa in L. Qui filium 4. 7. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id non possit? Confirmatur ex L. Mutus. 73. §. 1. 7. De Iure dotium: *Manente matrimonio, non perditur vxori ob hæc causas dos reddi potest: vt se suo iure aliat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororemve sustineat.*

DUBITATIO XV.

Utrum si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.

80 **R**espondeo & Dico Primò, Si res furtiua vel aliter iniquè parca, casu pereat, nihilominus is qui sustulit, tenetur ad pretij restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D. Thomæ q. 62. art. 6. Couarr. ad regulam Peccatum p. 2. §. 6. num. 1. & aliorum. Probatur Primò, quia qui eam iniuste accepit, non solum obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniuste acceptionis. ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum. Consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniuste detinet, semper est in mora: ei autem qui est in mora, etiam casus fortuitus imputatur, vt patet ex cap. 68. Deci-

Decimæ. 16. q. 1. Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, & is noluisse tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ex casu fortuito; quia non esset amplius in mora.

Sed controuersia est inter DD. Vtrum fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v. g. Abtulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius; quæ paulò post incendio vel hostili incurfione peritura erant apud dominum. Incendisti segetes, quas inundatio postmodum erat euerfura. Paludanus in 4. d. 15. q. 2. art. 1. conclus. 5. docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio eius est, quia semper est in mora; mora autem trahit ad se periculum, ut Iura determinant. Hæc ille. Idem tenent plerique Iurispræti, vt refert Conarruias loco citato.

92
Si apud dominum erat peritura, non tenetur.

Dico Secundò, Si res casu, vel iusta hostium incurfione certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similitur perit. Ita Conarruias supra, & Ioan. Medina C. de restitut. quæst. 6. conclus. 6. Siluester, Restitutio 7. qu. 5. §. Tertium. Petrus Nauarr. lib. 4. c. 1. nu. 17. Nauarrus cap. 17. num. 8.

Dixi, casu, vel iusta hostium incurfione; quia si non erat peritura apud dominum, nisi per iniuriam, tenebitur; qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis; nam obligatio, quam alius subiisset, in te ratione damni transfusa est.

Dixi, Si certò erat peritura apud dominum; quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis; quia in dubio melior est conditio innocentis.

Nunc probatur propositio, Primò, Quia si res certò erat apud dominum peritura, ita vt nihil iuris vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoque noui detrimenti est illi illatum, dum apud te perit: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa, ita vt non possit impediri à domino, ac proinde secundum æstimationem moralem perinde se habebat, ac si iam illatum esset, ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Secundò, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cum ad hunc non cooperetur, vt suppono; neque ratione iniquæ acceptionis; cum similitur interitura fuerit apud dominum, etiam si non fuisset accepta. quid enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cum res illa etiam non accepta, esset peritura? Tertio, Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis, ergo. Quarto, Probatur ex L. Si plures. 14. §. Siue autem. 7. Depositi vel contrà, vbi dicitur, eum, contra quem agitur, vt reddat depositum, (qui sanè habet instar turis) si sua natura res ante rem indicatam intercidit, veluti, si homo mortuus fuerit, ab solui debere, (id est, liberari à restitutione pretij.) Ratio subditur, quod æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere; utique cum interitura esset res, etsi restituta esset actori. Hæc ibi. Quintò probatur ex L. fin. §. finali. 7. De lege Rhodia. de iactu; vbi dicitur: Si ea condicione nauem conduxisti, vt ea mercès tua deportarentur, easque mercès naua, nulla necessitate coactus, cum id sciret te fieri nolle, transfu-

lit in nauem deteriore, & mercès cum ea naua perierunt; habes ex conducto locato cum priore naua actionem: imò contra, inquit Paulus, si modo ea nauigatione utraque nauis perijt, vbi clarè constat, nauam non teneri, si etiam melior nauis perijt; quia ex eo quòd mercès translatae sint in deteriore contra pacta, non censetur datum damnum. vnde patet, hanc sententiam etiam foro externo esse conformem. vide Couarruiam & Siluest. supra. Sed quid si res perit culpa furis?

Dico Tertio, Probabile esse, furem non teneri, etsi culpa ipsius res talis perierit; v. g. si eam negligentia perdidit, vel etiam vastavit aut consumpsit; modò eam peremerit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum perisset. Probatur; quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretij; nam eo loco certò est peritura, absque vilo domini commodo: ergo etiam si fur illam perimat, non censetur irrogare, damnum alicuius momenti: vt si incendas segetes, quia vides mox eluione euerfendas; si absumas annonam, quæ proicienda est in mare, vel naufragio peritura; si inter facias equum, quem iustus hostis erat abducturus: quamuis enim in his & similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eandem rationem, si occidas eum qui certissimè paulò post moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauitur pecces, non teneris tamen damni secuti.

Dices, si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad restitutionem, etsi apud me peritura fuisset: atqui fur non minus teneretur rem custodire quam depositarij; ergo si culpa ipsius perit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib. 4. ca. 1. n. 17. qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem; tamen contrariam tenendam putat.

Respondeo, Non quouis euentu furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium, nam depositarij, quando vilo modo verisimile est rem saluari posse, si aliò transferatur vel abscondatur, tenetur ex iustitia id præstare; nam ad hoc conducitur, vt omni ratione rem saluam præstet, si tamen constet, interitum rei cauere non potuisse, non tenebitur depositarij, etiam si negligens in ea custodienda fuerit, vel eam consumpserit. Fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc est, perituram esse. vnde etiam si eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij.

Dices, Hoc ipso, quo est apud furem, qui potest cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis; quia tenetur eam domino custodire; sicut ex eo quòd est apud depositarium, qui potest eam saluare, est pluris, quam si apud dominum esset: ergo.

Respondeo, Si custodia non est ei commissa; non tenetur hoc casu ex iustitia eam custodire, sed solùm ex charitate: (sicut tenetur ignem auertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) vnde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quam apud ipsum (secus apud depositarium.) quare si rem perimat, non censetur causa noui damni.

93
Si culpa furis perijt.

94

Depositarium quomodo tenetur.

95

96 *Si alio loco vel tempore destruitur, ubi non periisset.* Dixi, *Modo eam perimat eo loco, &c.* Quia si eam perimat alio loco, vel postea, ubi non periisset, tenebitur ad eius compensationem. Exemplum, Si furatus es vestem vel equum de domo alterius, quae paulo post casu cum tota suppellectile conflagrauit (in qua etiam res illa periissent, nisi apud te seruata fuissent) & haec res postea apud te pereant, vel casu furripiantur, teneris. Ratio est; quia quando periculum transit, si res extet, rursus incipit domino valere, quia ipsius mansit; ergo et si casu pereat, fur tenetur, cum fuerit in mora; si enim restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset, neque apud eum periisset. Idem dicendum de rebus, quae ex naufragio eripiuntur: iam enim incipiunt domino valere. secus erat ante naufragium, cum iam tempestas saeuiret. Idem dicendum, si alio loco. v.g. Detulisti annonam in alium locum, ubi non periisset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est; quia res illo loco constituta, iam incipit domino rursus valere, & consequenter debet ei restitui.

97 Dices, Si eam restituisset, peritura erat apud dominum; ergo non censetur domino valere.

Respondi, negando consequentiam; quia re ipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98 *Si factus locupletior.* Dico Quarto, Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etiam si apud dominum fuisset peritura. Probat; quia pretium & illud augmentum fortunarum futis, successit in locum rei, ita ut res censetur extare veluti in altero se & aequipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatur: nam pretium est instar rei, cuiusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quod dominus non habeat actionem realem in pretium; sufficit enim personalis, ut ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem. vide infra num. 107.

DUBITATIO XVI.

Utrum fur & quiuis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam aestimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 Quidam affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excreuit ad quinque, deinde sensim remisit ad tres: dicunt te teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap. 17. num. 26. Idem videtur sentire Gabriel dub. 15. q. 2. art. 3. dubio 1. conclus. 3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit, est domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtendum est distinctione cum Ioanne Medina, Cod. de restit. qu. 6. & Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. num. 2. Vnde

100 *Si effecta melior, extet.* Dico Primo, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ra-

tio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: vnde ad eundem pertinet eius incrementum & status melior. vt, si abstuleris palum equinum, aut vitulum, qui postea apud te adoleat: si nummos, quorum pretium apud te sit auctum.

Nec refert quod apud dominum non fuisset effecta melior, vel forte periisset: quia hoc ipso quo extat, domini est. vnde ratione rei acceptae & extantis, debes restituere. Hinc sequitur, eum qui accepit frumentum vel pecuniam, & retinuit donec excreuit aestimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit; vel illam aestimationem, si adhuc durat. Et si enim forte non statuisset illam tunc temporis vendere; tamen quamdiu durat illa aestimatio, est in ipsius potestate tanti vendere. vnde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

Notandum tamen ex Couarrua num. 3. ex- 101 pensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt si ex argento furtiuo pateram confeceris, vel equum magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo leges non patiuntur expensas aestimari, sed in poenam fur illis priuatur. Verum, cum hoc poenale sit, non obligat ante sententiam Iudicis, teste Couarrua ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam, tenetur in foro conscientiae aestimationem expensarum facere, non solum necessariorum, sed etiam vtilium, industriae item & laboris a fure adhibiti, vt docent Couarr. & Medina supra, & Petrus Nauarra lib. 4. cap. 1. num. 32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu vel fructu rei suae, hoc etiam aestimare potest: vt omnibus consideratis, fiat aequalitas.

Dico Secundo, Si res permanferit in eodem 102 statu, sufficit eam vti est restituere, lucrum tamen cessans & damnum emergens ex detentione, domino sarcendum est. Quare si industria domini res futura erat multo melior, hoc est aestimandum; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinet.

Dico Tertio, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quam erat antea; sed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vsque ad hoc tempus erat seruaturus; satis est illam reddere vti modo est. vt si pretium frumenti vel pecuniae rursus decreseat: si equus, ante sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub. 15. res enim accreuit & decreuit domino suo. Idem docent Couarr. & Medina supra. Itaque in casu illo tritici, teneris solum ad tres aureos: (nisi forte eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tunc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque.) Ratio est; quia licet incrementum illud, quod res habuit siue in se, siue in aestimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed seruandam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censetur illud incrementum domino prorsus inutile, ac nullius pretij. vnde si res sic effecta deterior, illi restituatur, nullum damnum superest; tantum enim habet, quantum si 103 *Si apud dominum deterior futura.* ablata

ablata numquam fuisset; & aliàs de illo incremento nihil ampliùs extat.

104 Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauarri supra allatum. Fur enim soluitur obligatione faciendi illius incrementi, per hoc quòd non ampliùs extat, & simili modo apud dominum erat desitutum. In hoc enim casu tenebatur solum ad illud incrementum ratione rei acceptæ, non autem ratione damni illati; quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius utilitatis domino est futurum.

Petes, Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

105 Resp. & Dico Quarto, Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiam si apud dominum non erat melior futura: si autem solum extrinseca æstimatione aucta est, eamque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur solum ad æstimationem, qua domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem parvis bonitatis potest restituere.

Prior pars patet; nam totum illud incrementum intrinsecum, statusque optimus, rei inherens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res plaris valet: ergo sicut æstimatio substantiæ rei est domino restituenda, ita etiã æstimatio huius augmenti. vt si abstulisti pullum equinum, & adultum vendidisti: quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini; ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solum pulli, sed etiam illius accessionis: nam in utroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiam si ipse ita vendidit; quia non censetur domino in hac damnum illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam, vel etiam infimam. Sufficit etiam restituere rem eiusdem speciei æquæ bonam, detractis expensis & compensato damno si quod interuenit, &c.

106 Altera pars probatur, quia quando sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius plaris valeret, quàm antè vel post; sed incrementum pretij prouenit ob causam extrinsecam, v.g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exemplo tritici & pecuniæ, supra. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio est; quia hoc ipso quo dominus eam rem non erat venditurus, sed seruaturus donec pretium decrederet; non censetur accepisse damnum, quoad illud incrementum. vnde fur potest illud retinere; quia censetur fructus industriæ, sicut enim industriæ est rem efferre in locum ubi plaris valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore, quo plaris valet. Confirm. Quia res suo tempore scitè vendita, est maioris utilitatis, quàm seruata in tempus importunum, quo pretium erit vile. atqui quòd opportunè sit vendita, est ex industria furis, neque id habitura erat apud dominum. ergo lucrum illud est fructus industriæ; ac proinde non debitum domino, cum opportunitas effluxerit, & pretium decreue-

rit, tunc enim non est ampliùs in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti, cum valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore quo valuit quinque, non tenetur restituere domino nisi tres, si rursus pretium eoultque decreuit, & dominus vsque ad hoc tempus erat seruaturus; vel si erat venditurus aut consumpturus, antequam pretium intenderetur.

Dices, Dominus habet ius ad pretium rei suæ: ergo est ei totum restituendum. Confirmatur, quia nemo potest ditescere ex alieno.

Respond. Dominus in præsentis casu non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, nisi quatenus id est necessarium ad faciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, vt patet ex L. Qui vas. 48. §. vltimo. 7. De furtis. Vnde solum potest à fure repetere æstimationem damni. quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque, nisi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum; sed bene potest ex ea, tamquam ex causa, ditescere absque damno alterius; sicut cum quis pecunia furtiua negotiatur.

Dices Secundo, Si fur, cum res apud dominum esset peritura, eam accipiat & vendat, dominus potest repetere pretium; quia pretium succedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini perinet, rem tunc fuisse surreptam: ergo similiter si fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere; cum id in locum rei succedat, etiam si eam ipse non erat venditurus. Quòd enim tunc vendita sit, ad bonam eius fortunam perinet: vnde non erit vllum discrimen inter augmentum rei intrinsecum & extrinsecum.

Respond. Negando conseq. est enim dispar ratio. Cum enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniustæ acceptionis (si enim perisset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset) sed ratione rei acceptæ, quæ apud illum extat in æquivalenti, quatenus ex pretio factus est ditior, sine vlla peculiari industria; vt dictum est supra à n. 98. Si enim peculiari industria sua plaris vendidisset (v.g. pretio rigoroso, aut quia repentina superuenit caritas, quæ mox cessauit) non teneretur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communitè æstimatur. Nam illud auctariu est fructus industriæ. Nos autem loquimur hinc in euentu, quo fur factus est ditior ex peculiari industria per quam res illi plaris valuit quàm domino; quem excessum dicimus non teneri restituere. Confirm. Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantumdem frumenti parvis bonitatis: atqui non valet iam nisi tribus aureis: ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatem. Pari modo in altero casu, si fur restituar domino rem venditam, vel aliam similem parvis bonitatis; non est quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretium quidem succedit in locum rei, non tamen succedit in omnes rei obligationes, neque qua parte censetur fructus industriæ: & semper res similis parvis bonitatis restitui potest compensato damno, si quod ex detentione domino obuenerit. Confirm. Quia non minus res empta aliena pecunia succedit in locum pretij, quàm pretium succedit in lo-

cum rei alienae venditae. Ac fur pretij non tenetur restituere rem emptam, sed satisfacit restituendo pretium acceptum: ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditae, sed satisfacit restituendo rem venditam, vel similem parisi bonitatis.

Dices, Cum pretium frumenti decreuit, non censetur frumentum parisi bonitatis: ac proinde non satisfaciet ad aequalitatem. Sed hoc est contra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum esse melius quia carius, aut deterius quia minus carum. Deinde si non est parisi bonitatis quando est minoris pretij; ergo si cum modius frumenti valebat 5 aureis dedisti mihi mutuum vnum modium, concessio termino vsque ad messem, non satisfaciam reddendo tantumdem in messe, si tunc minoris valet; quod est absurdum. Tertio, Bonitas aestimationis est tibi nullius pretij, si non statueras vendere, & occasio vendendi iam est elapsa. Nec refert, quod hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut enim accipit commodum quando pretium decreuit, & talis res facilius haberi potest: ita potest incurere incommodum, si pretium crescat, & res illa difficilius sit obtentu. Adde, semper accipere incommodum spiritale incomparabiliter maius.

108 *Si dominus erat venditurus.* Dico Quinto, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summa aestimatione, tenetur fur praeter rem ipsam, restituere aestimationem illius incrementi, vel pretium rei quo dominus eam vendidisset, etiam si ipse inde commodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam inquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Nec refert, utrum res casu an culpa furis perierit, deterioreve facta sit; quia mora tua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem, deinde facta est deterior, vel periit; quae si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset. quo casu etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

109 Dico Sexto, Si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundum optimam statum & summam aestimationem, quam interea habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis, in eiusque fauorem inclinandum.

Dices, Non constat, an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor: nemo enim tenetur plus restituere, quam constet abstulisse.

Aestimanda incertitudo. Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundum optimum statum in foro conscientiae; sed posse detrahi aestimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur restituere, quando est incertum, quantum dum est certum: illud enim esse incertum, minuit aestimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens est puniendus, & quando non suppetit melior ratio constituendae aequalitatis.

D V B I T A T I O X V I I .

Utrum fur & quiuis alius mala fidei possessor, fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneatur restituere.

Notandum est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (vt si putet esse suam, vel legitime concessam) & hic dicitur possessor bona fidei, de quo infra agendum. vel mala fide; (vt si sciat vel putet, se non legitime detinere) hic dicitur possessor mala fidei, qualis est fur, raptor.

Notandum Secundo, Fructus esse duplices; quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proueniunt, quamuis intercedat humana industria; vt sunt fructus agrorum, arborum, aedium, & earum rerum quae habent vltimum localem. pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante vsu sui, qui pretio est aestimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriae, vt quatuor, qui percipiuntur negotiatione, vt emendo vili, vendendo care, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tamquam altera res. Item quatuor, qui ex vsu artificioso alieni instrumenti; vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

Nunc sit Prima Propositio, Possessor mala fidei tenetur restituere non solum rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nuda industria. est communis sententia DD. Ratio est, quia fructus rei hoc ipso quo producantur, cedunt in dominium eius qui est dominus rei. §. Is verò. Instit. de rerum diuisione: ergo non minus sunt restituendi, quam res ipsa. deducenda tamen sunt expensae, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: vt si fur agrum coluit alterius; si equum furtiuum aluit, quod non solum intellige de impensis necessariis, sed etiam vtilibus, quibus res effecta est melior & fructuosior. Item de opera & labore non solum conductitio, sed etiam quem fur per se praestitit, horum omnium aestimatio detrahi potest, si dominus tantumdem impendere debuisset. Secus si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, aequè multum erat praestiturus.

Dices, Si expensae possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum aestimare, sed fur sibi impuet quod fecit: ergo.

Resp. Non praecise ratione damni furis, expensae deducuntur, sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

De impensis in ea quae solum ad ornamentum & voluptatem pertinent, distinguendum est. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre, vt si horologium aedibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi, fructus rei, non autem nuda industria; quia fructus nuda industriae non sunt restituendi: vt si aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed dumtaxat summam surreptam, compensato simul

110
Fructus
reales &
industriae.

111
Restituit
fructus
reales.

112
Expense
detrahenda.

113

simul damno emergente, si quod ratione inopia pecunia interuenient: si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum eiusdem pretij, nisi dominus illud carius interim erat venditurus.

114
Torques
locatus.

Ex his sequitur Primò, Eum qui torquem aureum furto surreptum aliquoties pretio locauit, teneri non solum ad restitutionem torquis, sed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non consueuerit, quod est contra Nauarrum c. 17. n. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu vfus; qui vfus est instar fructus rei, ac proinde eius utilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non sit solitus. Nauarii tamen sententia locum habet, quando dominus est vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

115
Ager steri-
lis excul-
tus.

Sequitur Secundò, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit, & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. qu. 1. art. 2. vt rectè docet Nauarrus cap. 17. n. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ estimatio.

116
Fructus
percepti
diligentiâ
domini.

Dico Secundò, Non solum fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, teneri farcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est causa illius lucri cessantis. Vbi notandum, perinde esse verum illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini, (vt ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, vt ex peritia negotiationis & contractu: teneri enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius censetur causa iniusta.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed postea sua negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum res illud augmentum habitura non fuisset.

117
Si dominus
erat perce-
pturus fru-
ctus, rem
tamen non
effecturus
melio-
rem.

Resp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset. ita Couarr. lib. 1. variar. c. 8. n. 4. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior reddita, ac proinde nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis, quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in mora; ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur; quod aliàs, si suo tempore restituisset, non erat secuturum, quamuis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior; quod Couarruias non videtur aduertisse.

118
Si fur sin-
gulari in-
dustria
percepit.

Dico Tertio, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamuis dominus eos percepturus non fuisset. Probatur; Omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo

ipso quo extant, vt patet Institut. de rerum diuisione. §. Si Titius, & duobus sequentibus, vbi dicitur, *Plantas, que terra coaluerint, & frumenta, que sata sunt, solo cedere*, ergo si fructus extant, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

Sed difficultas est, Si neque extant, neque illis fur factus sit locupletior, eò quod consumpserit cum socijs, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent, in hoc euentu non esse restituendos, Primò, Quia fur nec tenuit causa rei acceptæ, cum non extet; neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundum estimationem moralem; quia etiam si rem alterius non accepisset vel detinisset, dominus non ideo esset locupletior; ponimus enim, rem ei futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est vt fructificaret, adscribendum videtur industriæ, non rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. num. 4. & Ioannes Medina q. 6. de restit. & Silu. v. Restit. 3. n. 9. in principio. Petrus Nauarra l. 4. c. 1. num. 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate. & iuxta eam posset etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo furto elocato, si à domino elocari non solent, vt colligitur ex Siluestro.

Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo extant, quomodo cumque proueniant, (etiam si casu vel sponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo statim debent domino restitui, cum sint in specie debiti, ergo eos consumere, est domino verum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius; quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non perisset. Item cum debeant restitui statim, si fur eos tunc non restituit, est in mora; ac proinde etiam si fortuito pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuito, vel etiam culpa leui, priusquam commodè possent restitui, non tenebitur; quia non censetur fuisse in mora. et si enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus.

Hinc patet solutio rationis prioris, contrariæ sententiæ; et si enim non censetur intulisse damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit; qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secus est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura.

Ad secundum respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei, supposita industria, vnde solum sequitur, pretium industriæ deducendum.

DVBITATIO XVIII.

Utrum is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionem.

Missis opinionibus, Nota. dum est ex Nauarro cap. 17. num. 69.

Duplici-

122
Dupliciter
aliquid de-
bitum.

Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus supra c. 2. dubit. 2.) ita ut res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talem impediret, etiã solum suadendo, sine vi & fraude, ne res ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad restitutionem, non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illaque spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circumstantiis, æstimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio, sed solum remotum, quia dignus est, vel bene meritus, & de hoc est tota difficultas.

123
Vt vel fraude
de impedi-
ens tene-
tur.

Nunc Dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituitur heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum qui beneficium sperat; (vt si quis illum vi detineat, vel minetur ei ne sollicitet, vel litteras interceptat, vel fraude auertat à re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria, ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur à prosecutione, ad quam Ius habet; (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, sollicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercentur circa ipsum collatorem, (vt minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria petenti. Ratio est; quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris positum. si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proposuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediatur, aliòve inflectatur, veram tibi iniuriam facit; nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124
Si crimen
occultum
aperiam.

Dices, Ergò si crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor; quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntariè statuit tibi non conferre.

Respond. Vel ita pando, vt sequatur infamia apud plures, vel soli collatori & ijs quorum interest, patefacio. Si priore modo, & illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionem; quia per iniuriam sum damni causa. Si secundo modo, non teneor: quia Ius est, quando de officijs vel beneficijs agitur, patefacere ea quæ hominem minus habilem, vel collationem minus decoram reddunt. Vnde solent capi occulte informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non tenebor, si non tam ob infamiam, quam ob crimen occultè commissum nolit conferre. Confirmatur: quia non est iniqui patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet

illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non est iniusta; etiam si apud alios iniusta sit. Secus est, quando falsa dedecora impinguntur; tunc enim collator decipitur, eiusque libertas impeditur, & inuoluntariè sententiam mutat.

Petes, Quid si is qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, tenebiturne adhuc ad restitutionem?

Respond. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur; quia ex vi prioris iniurie damnum est secutum: nec est amplius in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur; quia non censetur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est; quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solum posuisse causam vnde damnum timeatur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod antea volebat; quod nolle erit causa damni, videlicet non collationis. at sublata falsa informatione, si collator perierit in proposito, & nolit conferre, non amplius huius nolle causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris: qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

Primò, Si is qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo; etiam si vi aut fraude impediisti. Ratio est; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre, teneris tamen ad famæ restitutionem; nisi ratione mali impediendi potueris eius crimen detegere, vt ex supra dictis constat.

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferendum: tunc, etsi vi aut fraude nistis fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est; quia tuus conatus est inefficax; nam ex eo nullum re ipsa damnum obuenerit: æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniuste ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat, quantum paruum, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

Tertiò, Si erat dignus & spem habebat, sed eam impediisti, vt conferretur digniori vel aptiori; quidam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est; quia officia & beneficia secundùm rectam rationem, & Reipublicæ Ecclesiæque intentionem, debent conferri dignioribus; & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is qui dignus tantum est, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo qui potestate caret, vis ei inferatur, tamen petenti officium non fit iniuria. Ita Co-uarr. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 7. n. 8. & Michaël Salonijs qu. 62. art. 2. controuerf. 25. Secus est, si procurasti vt æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniuste impediisti: nam respectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori sua libertas relinqueretur.

Quar-

127
Si impedi-
uisti dignu
vi daretur
indigno.

Quartò, Si iniquè impediisti dignum, vt daretur indigno, teneris non solum digno, sed etiam Ecclesie vel Reipublice, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni æstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet; quia es causa vtriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesie, si dignior quærebatur: tuque vi aut fraude impediisti ne id fieret, vt conferretur ei qui erat minus dignus: quia Ecclesia ius habet quærendi optimos ministros, quod ius tu iniquè impediisti. Sicut si quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, vt acciperet minus idoneum: huic enim teneris, iuxta damni æstimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediisti; teneris singulis, quanti cuique sua spes iudicio prudentis æstimabitur.

128
Impediens
sine vi &
fraude.

Dico Secundò, Qui sine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio, & similibus, non tenetur illis ad ullam restitutionem, etiamsi illud malo animo & ex odio faciat. Est contra Caietanum q. 62. art. 2. & Couarruiam supra, qui putant eum qui quouis modo impedit digniorem vt daretur digno, teneri ad restitutionem digniori; quia secundum Iustitiam distributivam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem, in 4. d. 15. q. 6. qui docet, eum, qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri si id faciat ex odio, secus si vt sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarrus cap. 17. num. 69. & sequentibus, & Sotus lib. 4. de Iust. qu. 6. art. 3. versus finem, & alij passim. Ratio est; quia iste dignus & dignior ius non habent, nisi in libera voluntate collatoris; ergo si relinquant collatorem in sua libertate, nec aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc ius violare, ergo cum preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censeatur facere, quod ita inductus facit) nullo modo inferis illis iniuriam.

Malus animus non obligat ad restitutionem.

Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim est contra aliquod ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius est, malum animum seu intentionem numquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundum se sit iniustum, etiamsi Sotus & Richardus d. 15. & Caiet. qu. 62. art. 2. contrarium sentire videantur. Ratio est; quia nisi opus externum secundum se sit iniustum exterius, nulla committitur iniustitia; ac proinde damnus, quod fit opere externo, non censeatur illatum contra iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exterius nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exterius, nec excommunicatus, vt dictum est 2. 2. qu. 11. Neque D. Thomas qu. 62. art. 2. ad 4. contrarium sentit; quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2. de aqua, & aqua pluuia arcenda. §. Idem Labeo, dicitur: *Qui avertit torrentem, ne sibi noceat, unde factu sit vt vicino noceatur, cum eo aqua pluuia arcenda agi non posse à vicino; si modo non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L. 1. Vnde sequi videtur, si id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pati

ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obfit, non vt sibi vel alteri profit, est illi iniurius; quamuis sine vi & fraude id faciat.

Respond. Ommissa solutione Nauarrus, quam habet nu. 71. illa exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. potest enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem statum restitutionem. hinc tamen non sequitur, illum obligari ante sententiam.

Notandum Primò, Si absque vi & fraude procurasti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, quia nihil contra ius illorum fecisti; sed teneris Ecclesie vel Reipublice, cuius iura violasti, procurando ei ministrum ineptum: sicut is qui ad opus publicum operarios ineptos curant, ad restitutionem tenetur. Vbi hic seruandus est ordo; vt primo loco teneatur is qui officium administravit, & stipendia accepit: hic enim primò tenetur restituere stipendia, quæ ei data pro officio; quia id vel non præstitit, vel non vt oportet: deinde sarcire damna, quæ ipsius negligentia vel imperitia sunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio suafor.

Hinc patet, Quanti oneris sit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen ius plerique tantopere expetunt.

Notandum Secundò, Si absque vi & fraude impediisti digniorem vt daretur minus digno, peccasti quidem, non tamen teneris ad restitutionem. non enim digniori; quia contra ius eius nihil est actum. non etiam Ecclesie; quia nullum damnus per iniuriam illi illatum: nam in potestate Prælati erat eligere dignum, relicto digniore, quamuis in eo non sit fidelis dispensator. Hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, & quidem sæpè mortiferè, vt infra dicitur. Est enim Ecclesia non ita obligat Prælatum aut Reipublica Principem, vt semper teneatur lege iustitia, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus, obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis.

Dices, Ergo numquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores & aptiores.

Respond Si certò illi constaret, alios multò meliùs & fructuosius obituros officium, peccaret sollicitando, sicut & collator conferendo; quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non constet, (vt ferè semper fit; non enim qui maximè videtur idoneus, semper optimè præstat officium) & ope diuina confidat se tam benè functurum munere quàm alios; non peccat; si bona fide se collatori offerat: quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

Dico Tertio, Si fraus vel iniuria non censeatur verè causa damni secundum æstimationem moralem, sed occasio dumtaxat; non tenetur ad restitutionem. Ratio est; quia tunc damnus non sequitur ex vi actionis iniuriöse, sed aliunde. Explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur; vel libidine vlciscendi, te vult interficere; à quo non potes te expedire, nisi ipsum interimas: non teneris de damno secuto, vt supra ostensum cap. 9. dubitat. 8. Scripsisti falso literas, & sparsisti per viam, magnam esse in Hispania frumenti inopiam,

129
Procurans
vt daretur
indigno.

Si minus
digno.

130
Si solum
est occasio.

inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno suo: non teneris de damno, etsi grauius contra charitatem peccasti, quia suae leuitari assignare debet, quod huiusmodi litteris fidem adhibuerit. Secus si ad ipsum eas scripsisses & misisses. ita Lopez 1. p. cap. 124.

131

Petes, Vtrum is qui secretum alterius per iniuriam cognouit, si eo utatur in suum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad restitutionem, v. g. Titius Cameraco scribit Romam ad Caium, vacare beneficium in mense Pontificis. Litterae veniunt ad manus Sempronij: hic suspicatus quod res erat, illas aperit, & postea clausas reddit Caio, sed illum praeueniens apud S. Sanctitatem impetrat beneficium.

Si litteras detinuit.

Dico Primò, Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita ut Caius non posset sollicitare, teneatur ad restitutionem, quanti spes Caij aestimabitur. Ratio est, quia per iniuriam impedit illum à prosecutione istius beneficij. Tenebatur enim ex iustitia tempestiue tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omisio tradendi, vel dilatio, est contra iustitiam. ex hac autem directè sequitur, quod non possit prosequi illud beneficium, & consequenter amissio illius beneficij; vnde & hæc iniuste inferuntur, nam quod directè ex actione iniusta sequitur, iniuste irrogari censetur. Teneatur ergo illi, non quanti valet beneficium, nisi torè certum erat illum fuisse obtenturum; sed quanti spes obtinendi aestimabitur.

Si legis.

Dico Secundò, Si litteras tempestiue tradidit, sed illas antea artificio quodam apertas legit, & sibi beneficium impetrauit; probabilius est non teneri ad restitutionem. Probatur, Quia etsi commissa sit iniuria aduersus Caium in litterarum apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cum Caius non haberet maius ius quam alter; & cuius esset ius sollicitandi. Confir. Quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parata; tamen postquam iam habetur, est illius qui illam possidet, & potest ea uti in suum commodum, non minus quam si iusto modo acquisita esset: ut si notis secretam artem alterius opera demonis; vel occultè ingressus illius musæum, chartas eius euolueris, arusticia inspexeris; potes illa arte uti, etiam si lucrum alterius inde minuatur. Similiter si illum coegeris ut te doceat, ut machinas suas tibi ostenderet, &c. Etsi enim fortè pro opera docendi aliquid soluendum sit, tamen ratione vsus illius notitia, & lucri quod inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cum nemo per talem vsum censetur alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam vsus illius; & consequenter fructus qui inde prouenit.

132 Obiectio.

Dices, Ila apertio & lectio litterarum est iniuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum: ergo censetur damnum illatum per iniuriam.

Respond. Damnum illud non sequitur ex apertione aut lectione litterarum, nisi remotè & per accidens, quatenus inde sequitur notitia rei, & ex notitia sollicitatio, & ex sollicitatione permotio voluntatis collatoris, & collatio beneficij. itaque iniustitia ita incipitur, & damnum illud sequitur Caio, ex eo quod tu utaris iure tuo, & re tua, non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impediisti, sed quia tibi conferri curasti; quod iure poteras. Simile esset, si visâ vel con-

tractata bursa alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati) tantumdem tibi pecunia comparares quantum ea continetur: tunc enim etiam si per iniuriam & vi illius bursum contrectasses, & tantumdem tibi illo contactu comparasses, posses illa uti non minus quam si tibi ab illo donata fuisset. vnde si illum praeueniens in emptione mercium, non teneris ad restitutionem.

Petes, Quale peccatum est in illa litterarum apertione: videri possit non esse peccatum mortale. Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliud quod damnum inferendi, sed solum sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatum, nisi quis animo lædendi id faciat, aut læsionem iniustam inde secururam putet, aut dubitet, ut indicat Nauar. c. 18. n. 53. Secundò, quia si litterae illae non fuissent signatae, vel si iam resignatae fuissent inuenta in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqui resignatio non est peccatum mortale, nisi ratione lectionis: ergo cum lectio per se non sit peccatum mortale, neque resignatio erit. Tertio, Possunt aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocumentum; ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque iniuria alterius.

Sed verius videtur, esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia communi hominum iudicio, resignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, censetur grauis iniuria, & in eum qui illas misit, & in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim consensu gentium adhibentur tamquam supremum munimen, & custodia secreti chartis commissa; vnde Iure gentium debent esse inuolata, sicut Legati. Sine enim huiusmodi immunitate & veluti priuilegio vix posset esse communicatio inter absentes: quod in magnum damnum Reipub. redundaret. Violare ergo sigillum, est res grauis, utpote tendens ad euersionem communicationis inter absentes; ac proinde peccatum mortiferum.

Potest tamen excusari; 1. Si sit Superior regularis qui aperit. hic enim ius habet aperiendi litteras quæ mittuntur ad subditum ab eis, quibus Superior iste non subest. idem dicendum de parente & alijs qui sunt loco parentis. 2. Ex ratione mitterentis, vel eius ad quem mittuntur. 3. Causa sibi cauenda ab iniurijs & insidijs: quomodo litterae interdum interceptantur & aperuntur à Magistratibus. 4. Si ex inaduertentia fiat, putans eas ad te scriptas. 5. Si contineant res parui momenti. 6. Si ex curiositate, & nullum sit periculum alterius incommodi. Vide Nauar. supra, & Emanuelelem Sâ v. Litterae.

Petes Secundò, Quid si is, cuius bona ob crimen iuste sunt confiscanda vel diripienda, fraude aut mendacijs impediatur; teneatur ad restitutionem? Videtur teneri, quia iniuste impedit Fiscum ab eo consequendo, ad quod ius habet, maxime si crimen sit saltem semiplenè probatum; tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc casu talem teneri ad restitutionem, docet Sotus l. 1. de iustitia q. 6. a. 6. paulò ante quintam conclus. Et Molina disp. 95. §. Duo sunt; estque opinio probabilis.

Sed contraria est verior & probabilior, quam tenet Nauar. cap. 18. nu. 49. Bañes 2. 2. q. 62. a. 3. Petrus Arragon. & Michaël Salon. ibidem. Sancius lib. 10. de Matrimonio n. 14. Probatur, quia huiusmodi occupatio bonorum constituta est in pœnam criminis: atqui pœna non debetur ante

133 Quale peccatum.

Quando non sit peccatum mort.

134 Impediens confiscationem.

sententiam saltem declaratoriam criminis; vt communiter DD. tradunt: imò non est soluenda ante sententiam constitutam pœnæ, qua ipsa pœna inbeat solui: ergo sententia non secuta non debetur pœna.

Dices; non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commissi, sed per modum compensationis damni, ratione doli, quatenus mendacis impediendo cursum iudicij, & sententiam, impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fisco.

Obiectio-
nes.

Sed contra Primò, Quia opus illud quo sententiam impedit, non est contra Iustitiam commutativam, nec propriè iniuria, sed solum contra veritatem, obedientiam & Iustitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad restitutionem. Non enim posita semiplena probatione, tenetur lege Iustitiæ commutativæ veritatem fateri; sed lege obedientiæ & Iustitiæ legalis, vel religionis si iuravit. Deinde, etiam si opus illud quo impedit esset iniuria, in ordine ad terendam sententiam (vt si minaretur Iudici ne sententiam ferat, vel actori ne in causa pergat) non esset tamen iniuria in ordine ad ista bona, quatenus fisco vel actorem ab istis obtinendis impedit. Ratio est; quia sicut quisque habet summum ius in tuenda vita; ita etiam in tuendis bonis quæ sunt in star vita, cum absque illis vita sit inuivata, vel, vt Græci dicunt, *ἐπιβίωσις*. vnde etiam ipsa bona *ἐπιβίωσις* vocantur. Ergo sicut is qui non sinit sibi eripi vitam alioquin iuste ob crimen auferendam, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiam si alteri inde maximum commodum erat obuenturum; ita nec is qui non sinit sibi eripi bona iuste alioquin in pœnam criminis auferenda, facit iniuriam restitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam resistendo armis Iudici, vel illi minando; hæc tamen iniuria non est in illum cui pœna erat applicanda: quia ille ius non habebat, nisi supposita sententia Iudicis. Imò illa supposita, non habet ius vt reus sponte bona sua ei tradat, aut cum illis non fugiat; cum ad horum nihil sit condemnatus: sed solum vt per ministros publicos ea occupet & auferat: qua occupatione facta, & pacifica eorum possessione obtentâ, reus non amplius ius habet illa surripiendi aut vi auferendi, cum illorum dominium & possessionem omnino amiserit: vnde si postea auferret, teneretur ad restitutionem.

Confirmantur supradicta; Primò, Quia cum bona sunt alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne sibi auferantur, quam cum nulli sunt applicanda, sed igne vastanda. Non enim ipse ob utilitatem alterius minus est liber ad impediendam rerum suarum ablationem; hæc enim ipsi æquè grauis est, imò grauior cum alteri prodest. Atqui cum sunt vastanda, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiam si fraude, dolo aut vi impediatur ablationem; ergo neque cum alteri sunt applicanda. Confir. Secundò, Quia obligatio illa restituendi nimis esset grauis, nec accommodata fragilitati humanæ. Quotusquisque enim est hominum, qui vbi bona sua hoc modo eripiisset periculo amissionis, sponte ea offerret fisco, vel alteri, cui in pœnam ea erant cessura? Sane vix vllus reperietur. Atqui lex vt iusta sit, debet esse hominum moribus & fragilitati attemperata, vt communiter Theologi & Canonistæ docent, cap. Erit. cap. In istis. d. 4.

Hinc infertur Primò, Hæreticum qui fraude, ¹³⁵ mendacis, falsis testibus se defendit, & impedit sententiam, aut confiscationem bonorum, non teneri ad restitutionem. Quia non facit iniuriam fisco, vel saltem non talem quæ restitutioni sit obnoxia, propter summum ius defensionis sui ipsius & rerum suarum.

Secundò, Idem dicendum de adultera, quæ ipso Iure amittit dotem. Non enim tenetur ea quæ habet, tradere ante sententiam definitiuam & ultimam. Vnde etiam si falsis probationibus se defendat, aut falsò prober etiam maritum mæchatum esse, licet sententiam diuertij impediatur, non tamen tenetur ad restitutionem. Similiter si à sententia appellet, etsi iniquè, nam appellatio suspendit sententiam. Ita Sancius supra; multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti restituere; quia potest ei opponere exceptionem adulterij; vt aperte colligitur ex cap. Plerumque. de donationibus inter virum & uxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo cuius bona ob non solum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas, sunt ipso facto commissa seu addicta fisco, vel redemptori. hoc enim cum fiat in pœnam criminis, requirit sententiam Iudicis, vel euidenciam tantam, vt possit iuste ferri sententia. Vnde si sententia impediatur, vel ita agatur vt crimen certò constare non possit, non tenetur. Similiter, si cum rebus suis, priusquam occupentur, fugiat. Ipsum tamen vectigal, si iustum erat, tenetur soluere; quia non est constitutum in pœnam, sed in iustam compensationem ratione securitatis vel gubernationis, quam Princeps in patria præstat.

Quartò, Idem cernitur cum miles iuste oppidum aliquod concessu Principis expilat. Fit enim hoc in pœnam delicti, cuius omnes præsumuntur participes. Vnde etiam si mendacis, fraudibus, vel etiam vi militem impediatur ne res tuas diripiat, non teneris ei ad restitutionem. Adde tamen, in prædictis casibus, si aliquod damnum iniuste inferatur ab eo qui res suas tuetur, teneri ad illius compensationem; vt si falsis testibus se defendat, tenetur ad expensas litis; si resistendo lædat, tenetur ad expensas medicorum.

Petes Tertiò, Quid dicendum de testibus qui ¹³⁶ falso testimonio impediunt sententiam, & consequenter confiscationem? Videntur sanè non teneri ad restitutionem, etiam si rem suam non defendant, sed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, cur teneantur secundarij, qui illum iuuant? Deinde quia fisco vel actor non habet ius ad bona occupanda, nisi posita sententia: ergo si illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confir. Quia à tali teste detecta falsitate fisco non solet exigere compensationem damni, quòd bona rei non obtinuerit; sed satis habet illum puniri vt periurum; non ergo censet sibi factam iniuriam restitutioni obnoxiam.

Vtrum autem Iudex teneatur ad restitutionem si huiusmodi reum non condemnet, vide infra cap. 13. num. 73.

DUBITATIO XIX.

Verum si quis damnum intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137 **D**ominicus Sotus lib. 4. q. 6. art. 5. & Michaël Salonijs q. 62. art. 4. affirmant, si ex malitia rem illam peremit, non autem si ex negligentia. vt si conculcasti segetem, nunc æstimatam 100. in messe 200. Si interemisti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum est; quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eoque non æstimando.

Tenetur solùm ad rei æstimatorem.
Resp. Contrarium esse verius. Ratio est, quia restitutio damni illari non est vquam faciendâ nisi secundum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus segetibus non est amplius restituendum, quàm illæ iudicio prudentium spectatis circumstantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & similibus.

Est maior iniuria.
Nec obstat, quòd ille eo pretio vendere noluisse; hinc enim non sequitur, damnum esse maius quàm ipsa res nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem, quia hinc fit vt damnum sit magis contra domini voluntatem, quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile præstari solet. vnde illa distinctio damni ex malitia & negligentia, sententiam Soti non inuat. etsi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum; vnde neque ad maiorem tenetur restitutionem.

DUBITATIO XX.

Verum qui in tempestate eicit merces alienas, teneatur ad sarcendum damnum.

138 **R**espondeo & Dico Primo, Si is, qui eicit alienas, habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionem. Ratio est; quia cum etiam propriæ

merces cooperentur ad nauis depressionem, iniquum est, totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc casu, omnes tenentur pro sua parte, qui ibidem merces habent; vt patet L. 2. & 4. 7. de lege Rhodia, de iactu.

Sed tenentur pro mercium suarum æstimatone, an pondere? Quid si tantum habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

Resp. Seposita lege positua, videtur tantum habenda ratio ponderis; quia pondus adfert naui periculum, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positua statutum est, vt habeatur ratio æstimatone, vt quisque pro mercium pretio conferat ad compenlandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Cuius ratio esse videtur, quia quòd merces tuæ sunt magis pretiosæ, eò plurius interest tua, vt nauis salua sit; ac proinde eò amplius te in collationem dare par est. quæ ratio habet quidè aliquid æquitatis, ob quam possit lege sanciri: si tamen lex absit, alterum videtur seruandum.

Dico Secundò, Si is, qui alienas eicit, nullas habeat, non tenetur ad vllam restitutionem. Coligitur ex L. secunda, vbi dicitur, *Liberi corporis, non oportere fieri æstimatorem*; nempe ad sarcendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de restit. q. 3. causa prima, & Petrus Nauarra. lib. 3. c. 1. num. 381. Probatur; quia id potest duplici iure, *vltus & defensionis*. Iure vltus, quia quando alicuius rei vltus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licitè consumere; & si inde non sum factus ditior, non tenor ad restitutionem; vt si hostem fugiens infiliam in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim rationè acceptionis, vt quæ sit concessa; neque rei acceptæ, vt quæ non extet in se vel in sui pretio: neque contractus, cum nullus intercesserit, vti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere; & fortè contrarium huius fundamenti est verius: vt infra cap. 16. dubit. 1. dicitur. Altera tamen ratio est solida; nempe ex iure defensionis; quia iure naturæ quiuus potest à se repellere, quidquid ei adfert interitum, vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare: atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem, cui infideo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, alter se saluare non valens, vt rectè Petrus Nauarra.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur Dubitationes XI.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primò, immediatè exequendo; & de hoc dictum est cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: vt consulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum est: sic enim plenè intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DUBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

Respondeo, Passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hincce versibus: *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non oblians, non manifestans.*
Et